

Martin Heidegger — Andenken

KONFERENCIA SZEGEDEN

Száz éve született (1889. szeptember 26-án) Martin Heidegger, a huszadik század talán legnagyobb gondolkodója. Ebből az alkalomból rendeztek nemzetközi szimpoziumot 1989. október 8-a és 12-e között „Andenken” címmel Szegeden, amelynek, mint *első magyarországi Heidegger-konferenciának*, igen nagy jelentősége volt szellemi életünkben. A cím is mutatja, hogy részben egy „emlékezésről” van szó, másrészt viszont a gondolatok irányát is megadja, mivel a Heidegger számára is oly fontos, azonos című Hölderlin-műre utal.

Gy. Z.: Heidegger terjedelmes életművén végigtekintve elmondható, hogy hiátusokban nem szűkölködünk, ezek pótlásáért még van mit tenni, hiszen — egy-két kivétellel — művei sem jelentek meg eddig magyarul, s a főmű, a *Sein und Zeit* kiadása is — Wildner Ödön szavaival élve — „irodalmunk khínai falának” és őrzőinek a jóvoltából évek óta késik. E mű küszöbönálló megjelenése előtt ezért is lényeges a jelenlegi szegedi és a novemberi budapesti konferencia.

A viszonylag szűk publicitást kapott rendezvény előadásokra, majd ezt követő beszélgetésekre tagolódott, melyeknek a különbözően megfogalmazott gondolatok ütközése adta meg az értékét. Ez a metódus így az eddigi „konferenciastílus” monologizálásával szemben a filozófiai diszkusszióra építő szabad szellemű együttgondolkodást valósított meg, s így az átlagosan is magas színvonal mellett néhány egészen kiváló előadást is hallhattunk. Mindez — nem utolsósorban — a konferencia házigazdái is dicséri. Ezért e beszélgetés elején érdemes talán abból kiindulni, hogy maga a szervezés miként történt, s egyáltalán milyen bázisra építhetett, hisz — úgy gondolom — ma Magyarországon szinte páratlan európai hatása ellenére (az irodalomtól egészen a teológiáig) Heidegger főként a pseudoértelmiség körében úgy népszerű, hogy nem is ismerik, nem is olvassák műveit.

K. É.: Ez feltétlenül igaz. A szervezéshez igazi alkalomként a századik születésnap kínálkozott, annak ellenére, hogy mi azt valljuk: nem feltétlenül szükséges mindenkinek, akinek évfordulója van — még ha nagy filozófus is — konferenciát rendezni. Ez inkább alkalom volt arra, hogy találkozzunk azokkal, akikről úgy gondoljuk, hogy hajlandók egy nem teljesen akadémikus rendezvényen részt venni. A nem akadémikus itt azt jelenti, hogy nem az innen-onnan összegyűjtött „bölcsségeket” akartuk meghallgatni, hanem beszélgetni szerettünk volna arról, hogy ez a gondolkodó számunkra — ma miért fontos. Másképp szólva: egy közös beszélgetés során meg akartuk fogalmazni néhány kérdését ennek a filozófiának, nem utolsósorban azért, hogy megértsük belőle azt is, amit eddig nem teljesen értettünk.

V. M.: Ha pedig születésnap és egyben alkalom, nem szerettük volna, ha mindez Heidegger szellemétől idegen módon történik, mert ha valami ellenére lenne, vagy lett volna, az a tudományos konferencia, ahol „nagy” tudósok

---

Kocziszkó Éva (JATE Német Tanszék), Vajda Mihály (KLTE Filozófia Tanszék) és Bacsó Béla (ELTE Esztétikai Tanszék) beszélgetőpartnere Gyenge Zoltán (JATE Filozófia Tanszék) volt

előadják bölcsességeiket, melyeket összeszedtek tőle és róla. Egy ilyen rendezvényen mindig feláll valaki, elmondja téziseit mint egyetlen érvényes értelmezést. Ezzel szemben mi nem tartjuk magunkról, hogy a helyes és egyetlen igaz gondolat birtokosai lennénk, sőt, az egyik szeminárium jellegű beszélgetésen el is hangzott, hogy bizonyos kérdésekkel nem tudunk mit kezdeni. Ez egy akadémikuskonferencián, ahol mindenki az igazság letéteményesének érzi magát, elképzelhetetlen. Hisz ott állítanak valamit, nem pedig — ahogy Heidegger is mondta —: „denken, denken, denken”, hisz neki is a gondolkodás állt érdeklődése középpontjában. Ezért mi azt szerettük volna megvalósítani, hogy összejöjjen néhány ember, akik közül az egyik Heidegger-kutató, a másik nem, de érdekli Heidegger. A kérdés így az volt, hogy lehet-e erről beszélgetni? Én azt hiszem, sikerült igennel válaszolni e kérdésre.

K. É.: Én is így érzem. A résztvevőkön is látszott, hogy ez a gondolat él bennük. Teljesen különböző emberek voltak itt: építészek, ún. lét-analitikusok (Daseinsanalytiker), ahogy én magamat sem tartom filozófusnak, de filozófiatörténésznek sem, hanem irodalmárnak, aki főleg a költéssel foglalkozik. Tehát mindannyian mások vagyunk, ezt tudjuk, így az egész szimpoziont is ebben a szellemben akartuk csinálni.

Gy. Z.: Ezért nem is hirdettétek meg?

K. É.: Én küldtem meghívót Budapestre, például a filozófia tanszékre, amire — azon kívül, hogy Fehér M. István sajnálattal közölte, hogy nem tud eljönni — semmiféle reakció sem érkezett. Nem volt visszhang abban az értelemben sem, hogy a két (szegedi és budapesti) rendezvény valamilyen módon kapcsolódják egymáshoz — ami, véleményem szerint nem is baj, hogy nem történt meg —, de abban az értelemben sem, hogy az ún. szakma sem mutatott különösebb érdeklődést.

V. M.: Ez persze — meg kell mondani — kicsit Szegednek is szólt, mert ami fontos, az persze csak Budapesten történhet, ami például Szegeden van, az jelentéktelen. Ezen is szeretnénk *radikálisan változtatni*, ezért hoztuk ide ezt az ülészakot. Ebből az országból ugyanis csak akkor lesz valami, ha nem csak egy Budapest van benne, s ami azonkívül létezik, az csak a „sötét parlag”.

K. É.: Értelme volt azért is, mert a budapestiekkel szemben a szegedi kollégák — itt persze a JATE Filozófia Tanszékének egyes oktatóira gondolok — eljöttek, sőt diákjaink egy része is, bár nagyon kevesen. Ez azonban érthető, ha a nyelvi és bizonyos ismereti korlátokra gondolunk. Egyrészt tehát ezért volt szűk körű, másrészt pedig nem akartunk egy külön technikai apparátust létrehozni (a konferencia nyelve végig a német volt), hiszen a heideggeri nyelv miatt a fordítás úgyszólván kudarcba fulladt volna.

Gy. Z.: Ha az előadásokat végignézem, szembetűnik, hogy a három nap három — persze egymással szorosan összefüggő — téma köré csoportosult. Az első nap a *Kunst*, a második a *Raum*, a harmadik egy ugyancsak érdekes probléma, a *Heilige* gondolatkörével foglalkozott, s mindennek a háttérében Hölderlin költészete állt.

K. É.: Ez tökéletesen így van, de a gondolatmenetnek ezen keresztül egy töretlen íve van, hisz az egész kérdéskör a *Kunst* kapcsán merül föl. Így ez egy olyan gondolatmenet, amelyet az életműből vettünk ki, hiszen sem a *Sein und Zeit* korszakról, sem más egyéb problémáról nem esett szó. Nem is gondoltunk arra, hogy ez a konferencia föl vállalja a teljes életművet, ez képte-

lenség is lenne. Ezzel szemben egy témából a mélyebb gondolati tartalmak kibontása volt igazán fontos, s ennek megfelelően a beszélgetéseket is igyekeztünk ebben az irányban tartani, a lényegesen eltérő kérdéseket inkább „rövidre zártuk”. Azt akartuk, hogy ezen téma köré csoportosuljon a diskurzus, s ne menjen szét minden irányba a beszélgetés, hogy a végén a semmiben kössön ki.

Gy. Z.: Ezért is kérdezném Bacsó Bélától, hisz végül is te fordítottad a *Der Ursprung des Kunstwerks* című Heidegger-művet, hogy szerinted hogyan jelenik meg a művészet lényege ebben a filozófiában, mi ennek művészetfilozófiai érvénye, s egyáltalán: hogyan alakul a művészettel kapcsolatban a heideggeri gondolatmenet?

B. B.: Azt hiszem, mostanra egyértelműen kiderült, hogy ez a mű ennek a léttörténeti fordulathoz a kezdete, bár meg lehet még említeni, hogy az *Einführung in die Metaphysik* és a *Nietzsche könyv* első része is ezt a problémát járja körül. Úgy gondolom, mégis ettől a műtől lehet az egész esztétikai hermeneutikai fordulatot számítani, mivel itt jelenik meg egy teljesen egyértelmű állásfoglalás a tudati pozícióval szemben. A heideggeri gondolatnak megfelelően ugyanis a *mű az, ami többet tud, mint amit mi tudhatunk róla*. Megítélésem szerint ez egy olyan jelentős fordulat az esztétika történetében vagy az esztétikatudományban, hogy ettől kezdve lehet egyáltalán esztétikai hermeneutikáról beszélni. Ezzel a kérdés irányára, a hermeneutikai kérdés pontosságára utalnék. Ennyiben Heidegger szelleme itt is jelen volt, hisz világosan megfogalmazódott: sohasem vagyunk abban a helyzetben, hogy minden választ a lehető legtökéletesebb formába öntsünk, hanem többnyire csak kérdések vagyunk, mind a művekkel, mind saját életünkkel kapcsolatban.

Gy. Z.: A második napból — éppen e művészetfelfogásnak megfelelően — két eseményt szeretnék említeni. Az egyik: egy *Le Corbusierről* szóló előadás, mely az általa képviselt építészeti stílusnak a lényegét Nietzscheből, ill. Heideggerből értelmezi. A nyitottságot mutatja, hogy mennyire jól megfért egymás mellett egy építész, és egy volt Heidegger-tanítvány előadása. A másik: *Blumen im Winter* címen H.-P. Paldrutt késő esti, s a megszokott „Vorlesung”-tól jócskán eltérő megközelítése volt. Már maga a kezdés is meglepett, mivel a terembe lépve egy pontosan berendezett „színpaddal” találtam szembe magam. Ebben a térben ketten különböző szövegeket és verseket olvastak föl, miközben az egyik résztvevő zongorakiséret mellett Schubert *Winterreise* című dalciklusát adta elő, mely egyszerre volt a szövegek értelmezése és aláfestése, s az egész kiegészült egy diaképsorozattal, melyben Dürer-, Klee-, Seurat-festményektől kezdve a technikai civilizáció primitív barbarizmusát tükröző reklámokig több dolog is megtalálható volt. Ezeket a külön egységeket a *Winterreise* fájdalmasan szép zenéje kötötte össze, mely így teljes egységbe szerveződött a holderlini és heideggeri gondolattal. Ezt a két előadást tehát azért emelném ki, mert egy egészen más módszerrel egy egységes világképet próbált megfogalmazni Heidegger segítségével ön maga számára.

K. É.: Ez valóban olyan esemény volt, mely a mi gondolatunknak a szellemében, saját létünkre vonatkozóan levonta a konzekvenciákat. Egyszerűen arról volt szó, hogy a heideggeri gondolatvilág inspirálta őket erre az élményre, s ezt csodaszépen jelentették meg. Itt tehát egy műalkotásról volt szó, mely egyben azért egyfajta Heidegger-értelmezés is, mely kapcsán tovább

akarják gondolni a felmerült problémákat, azaz azt: *hogyan kellene élni, ha az ember ezt a filozófiát komolyan veszi.*

V. M.: Pontosan erről van szó. Ugyanakkor az egzisztenciális réteg voltaképp kiszorult ebből a produkcióból, inkább a társadalomkritika irányába mentek el, mely persze kétségtelenül jelen van Heideggernél. Meg kell azonban jegyezni, ha kronológiailag tekintjük, egyre kevésbé, ugyanis a mozgás iránya az *egzisztencia* felé mutat, ahol a társadalmi, politikai cselekvés helyett valami egészen más válik lényegessé.

Gy. Z.: Művészetfilozófiai szempontból lehet ezt az előadást valamiképpen értékelni?

B. B.: Egészen biztosan, hisz végül is az a gondolat, melyet például Seurat késői rajzaival próbáltak elmondani (az emberi számkivetettség érzése a technikai civilizáció által uralt világban), valós kérdés. Ugyanígy kérdés a kifejezés lehetősége is. Ezért jogosultak Seurat gyönyörű rajzai, például az a sejtelmes kép a fa mellett álló emberrel. Ezen a fa úgy van megrajzolva, mint egy határ, amelyen túlra az ember képtelen eljutni, s így a fa mindenképpen lehatárolja cselekvését: itt vagyunk, itt állunk, s előttünk csak egy pontosan meg nem határozható valami. Lehet életfa, de lehet olyan határvonal, amelyen túl már *semmi sincs*, vagy egyszerűen nem tudjuk, *mi van*. Nem tudjuk, hogy mögötte mi vár ránk. Ez egy különös életérzés, amellyel szemben itt ez a teljesen „eltechnicizált” világ, a motorizáció és civilizáció összes „csodájával”, s az előadásban újra és újra visszatérő motívumaival, melyeket Heidegger- és Hölderlin-szövegek, valamint a dalok foglalnak keretbe.

Gy. Z.: Talán ez az előadás is mutatja, mennyire jelenkori ma Heidegger. Ez a jelenidejűség azonban egy ideje rossz értelemben vett aktualitást is jelent. Ezt példázza az egyik Diskussion alatt hirtelen kipattant vita Heidegger és a fasizmus kapcsolatáról, melynek legújabb felelevenítése — ha jól tudom — Farias könyvéhez köthető. Érzésem szerint Heideggernek a fasizmussal való azonosítása két dologra jó. Az *egyik*: divatot lehet belőle csinálni, főleg a magukat műveltnek nevező emberek körében, hisz a fasizmus önmagában is egy izgalmas beszédtema lehet. A *másik*: nem kell ismerni Heidegger filozófiáját ahhoz, hogy elutasítsák. Nem véletlen tehát, hogy ez a téma szinte az ízléstelenségig fokozható, amire jó példa az a kép, melyet nemrég egy olasz lapban láttam, s amelyen Heidegger arcképét egy haláltábor hullahegyeiről készült felvétellel montírozták össze.

B. B.: Azt hiszem, ennél a kérdésnél a legegyszerűbb, ha úgy cselekszünk, mint Derrida. Ő ugyanis azt mondta, hogyha valaki arról kezd el beszélni, hogy Heidegger nemzeti szocialista volt, akkor csak egyet szeretne kérdezni tőle: vajon olvasta-e a Sein und Zeitot?

V. M.: Alapjában véve való igaz, amit mondtál, hogy ezt a vitát Farias robbantotta ki, anélkül, hogy új érveket, új adatokat hozott volna. Ez a kérdés eredetileg francia belügy volt, elsősorban Derridáék ellen irányuló merénylet. S csak ezután gyűrűzött át Németországba, ahol bizonyos értelemben szellemi légüres tér van. Ott tehát ezt az alkalmat arra használták fel, hogy az utolsó nagy német gondolkodót megpróbálták megsemmisíteni. Valami baj van ugyanis a német kultúrával, ami — azt hiszem — összefügg azzal, hogy a mai napig nincs megoldva a német probléma, s talán nem is akarják megoldani. Ebből egyenesen következik, hogy aki németül gondolkodik, az már náci. Ez az önostorozó attitűd figyelhető meg Habermasnál is, aki szégyelli,

hogy német, s gondolkodásában mégis annyira az, hogy tagadhatatlan. Mi nem akartunk mélyebben foglalkozni ezzel, mert nem is kell, hogy itt és most Szegeden bennünket Heideggerből ez érdekeljen.

Gy. Z.: A vita során volt egy érdekes megjegyzésed Heidegger és Lukács ideológiai kapcsolatáról.

V. M.: Igen, én ezt meg is írtam. Arról van ugyanis szó — és ezt mint Lukács-tanítvány mondom, aki az „öreget” máig el nem múlóan szereti és tiszteli —, hogy pontosan tudom: *ő egész filozófiáját feláldozta egy totalitáriánus mozgalom oltárán, amit Heidegger nem tett meg.* Heidegger bizonyos pillanatokban, helyesebben szólva: volt egy olyan pillanat, amikor úgy érezte, hogy ez a mozgalom egy olyan irányba tudja elmozdítani a szellemiséget, ahogyan ő elképzelte (megjegyzem: világtól elvonult ember volt), s amikor rájött, hogy nem, otthagya az egészet. Nevetséges azt állítani, hogy náci volt!

Gy. Z.: Végül már csak egy dolog érdekelne: lesz-e ennek a konferenciának folytatása? Fogjátok-e az itt elhangzott anyagokat publikálni?

K. É.: Szeretnénk egy emlékkönyvet összeállítani, de hogy lesz-e? Nem egészen rajtunk múlik...

V. M.: Pénzkérdés! S ha úgy tetszik, a felszólítás elhangzott.

Gy. Z.: Akkor itt fejezzük be.

BELICZAY MÁRIA GRAFIKÁJA